

Conjunctuur

Hoe beoordelen ondernemers de economische situatie? Dat laat aan duidelijkheid niets te wensen over, zult u zeggen. De inhoud van de paginagrote advertenties en de open brieven liegen er niet om. Rendementen moeten hoger. Uitholling van de bedrijven moet tot staan worden gebracht. Het zijn de bekende geluiden die uitentreuren worden herhaald. Er zijn echter nog andere wijzen waarop wij een meer genuanceerd idee kunnen krijgen hoe ondernemers over de economische situatie denken. Over één wil ik het hebben, te weten de zogenaamde *Conjunctuurtest*. Het Centraal Bureau van de Statistiek publiceert regelmatig antwoorden op vragen als „hoe beoordeelt u de huidige productiecapaciteit?” of „zal het aantal werknemers in het komende kwartaal toenemen, ongeveer gelijk blijven of afnemen?” Deze vragen worden aan een zodanig aantal ondernemingen in de industrie gesteld dat het geheel van de antwoorden geacht kan worden een representatief beeld te geven. Voor de industrie als geheel, maar ook voor sectoren als consumptiegoederen en investeringsgoederen apart, zijn er dus nog andere bronnen dan de open brieven waaruit wij kunnen afleiden hoe ondernemers de huidige economische situatie beoordelen. Uit deze enigszins op de achtergrond geraakte opinie-onderzoeken (of vergis ik mij?) heb ik de hierbij afgedrukte grafiek samengesteld.

Drie lijnen vragen de aandacht. *Lijn a* geeft het percentage van de productie in de industrie aan dat *geen* belemmeringen ondervindt. Twee markante toppen vallen op. Eén in oktober 1972 en één in juni 1979. Ondernemers waren toen van mening dat ongeveer 70% van de productie geen belemmeringen ondervond. Tussen die toppen ligt een diep dal met een uitschieter naar beneden in oktober 1975. Toen was men van mening dat slechts 35% van de productie geen belemmeringen ondervond.

Wat zijn die productiebelemmeringen? In de *Conjunctuurtest* waaraan ik deze gegevens heb ontleend, worden genoemd:

1. belemmeringen door een tekort aan vraag;
2. belemmeringen door een tekort aan arbeidskrachten;
3. belemmeringen door een te geringe technische capaciteit;
4. belemmeringen door andere oorzaken.

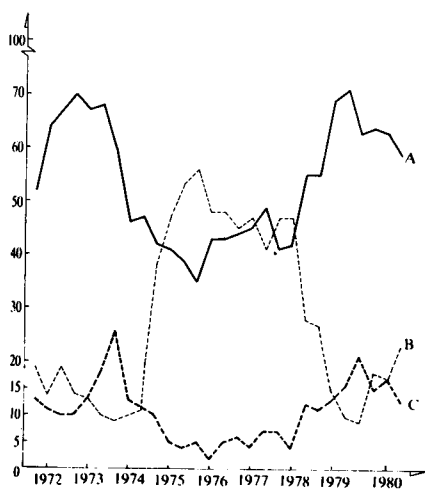
In de grafiek heb ik alleen de categorieën 1 en 2 weergegeven. *Lijn b* geeft over een periode van bijna 10 jaar het percentage van de productie aan dat belemmeringen ondervindt door een tekort aan vraag. Het beeld dat hieruit spreekt heeft mij nogal verrast. De scherpe stijging halverwege 1974 tot oktober 1975 valt erg op. Tot begin 1978 zijn ondernemers van mening dat een hoog percentage, van de productie, schommelend rond de 50, belemmeringen ondervindt door vraagtekorten. In de loop van 1978 en ook in 1979 daalt dit percentage weer sterk, tot wij in september 1979 weer een omslag registreren. De economische werkelijkheid is gelukkig zeer complex.

Het beeld dat lijntje b oproept verschilt stellig van sector tot sector. Een zelfde grafiek, maar dan alleen betrekking hebbend op ondernemersopinions betreffende de consumptiegoederensector laat een ietwat ander beeld zien, namelijk een top in mei 1975, rond de 55%, en daarna een min of meer dalende lijn tot ver in 1979 (niet getekend). Het hier geschetste beeld voor de industrie als geheel wordt daarom waarschijnlijk nogal bepaald door de opinies in de sector waarin investeringsgoederen worden gemaakt. Ik kom daar direct nog op terug.

Ten slotte het derde lijntje in de grafiek. *Lijn c* geeft het percentage van de productie aan, dat belemmerd wordt door een gebrek aan arbeidskrachten. Twee topjes vallen op: één in oktober 1973 en één in september 1979; slechts 20% tot 25% van de productie ondervindt dan belemmeringen door een tekort aan arbeidskrachten. Is deze lijn niet een aanwijzing dat de knelpunten-discussie een nogal opgeklopt verhaal is, wellicht met uitzondering van 1979? Ik stel de vraag maar.

Begin 1979 kruisen de lijnen b en c elkaar. Dat gebeurt opnieuw aan het eind van het jaar. Kennelijk vindt men dat sindsdien een groter percentage van de productie belemmeringen ondervindt door een tekort aan vraag dan door een tekort aan arbeidskrachten. Bij nader inzien blijkt dat echter vooral zijn oorsprong te hebben in de „overige sector” van de industrie, dus nauwelijks in de sectoren waarin consumptie- en investeringsgoederen worden gemaakt. Het is natuurlijk nog niet duidelijk hoe de lijnen b en c zich in de toekomst zullen ontwikkelen, maar het lijkt aannemelijk dat de opinies van ondernemers die door deze lijntjes gereflecteerd worden voor het te voeren beleid van groot belang kunnen zijn. De conjunctuurenquêtes verdienen meer aandacht!

Is het markante beeld van te kort schietende vraag van 1974 tot en met 1979 in strijd met de heersende opvattingen over de werking van het economische proces à la Vintaf? Ik geloof dat (nog) niet. In deze officiële theorie worden de reële loonkosten van cruciaal belang geacht voor de productiecapaciteit. In de jaren zeventig werden er te weinig nieuwe arbeidsplaatsen gecreëerd. Deze te kort schietende creatie van nieuwe arbeidsplaatsen kan samenhangen met de gestegen reële loonkosten, met de gestegen arbeidsinkomensquote, maar in de Vintaf-optiek ook met een tekort aan vraag. Zeker voor zover het beeld dat uit de grafiek spreekt voor een belangrijk deel gevormd wordt door de opinies van producenten van investeringsgoederen, hoeft er geen sprake te zijn van een conflict met de Vintaf-visie. Deze ondernemers zullen immers een gebrek aan afzet rapporteren, omdat er elders te weinig investeringsbeslissingen worden genomen.

a. het percentage van de productie dat geen belemmeringen ondervindt;

b. het percentage van de productie dat belemmeringen ondervindt door een tekort aan vraag;

c. het percentage van de productie dat belemmeringen ondervindt door een tekort aan arbeidskrachten.

Bron: CBS, *Conjunctuurtest*, 1972 tot heden.

Voor 1971 t/m 1978 gegevens over de maanden januari, mei en oktober, daarna over de maanden maart, juni, september en december. De gegevens betreffen de gehele industrie (1971-1980).

W. L. van der ...